

ר' לוי יצחק מברדיטשב

מאת: ד"ר אבישר הר-שפי

ר' לוי יצחק מברדיטשב (1740-1809), מתלמידיו הבכירים של המגיד ר' דב בער ממזריטש, נודע כאחד המנהיגים הבולטים ביותר בתנועת החסידות. היה תלמיד חכם ולמדן מהשורה הראשונה, את מעמדו וכוח השפעתו קנה לו לא רק כרב חסידי אלא כרב ופוסק של קהילות, כראש ישיבה וכאב בית דין נחרץ ותקיף. נודע לדורות בספרו 'קדושת לוי' ובכינויו כ'סניגורן של ישראל', דמותו מוכרת ונערצת על תנועת החסידות בכללה, ללא הבדלים בין הזרמים השונים שבה. השפעתו של ר' לוי יצחק מברדיטשב אף חורגת הרבה מעבר לחוגי החסידים ומשמשת מקור השראה ליוצרים חשובים בתחומי הספרות, ההגות והמוזיקה.

תולדות

ר' לוי יצחק נולד בעיר הוסקוב לאביו ר' מאיר שהיה למדן בנגלה ובנסתר. עם נישואיו עבר לעירו של חותנו – לברטוב. בתקופה זו התוודע ר' לוי יצחק לר' שמעלקה מניקלשבורג - למדן גדול, דמות פלאית וייחודית בחסידות הצומחת ורבה של ריצי'וול - והפך לתלמידו. ר' שמעלקה הוא שהביא את ר' לוי יצחק למגיד ר' דב בער ממזריטש.

בחצרו של המגיד ממזריטש ישבו רוב רובם של מנהיגי החסידות הצומחת – ר' מנחם מנדל משקלוב, ר' אברהם מקאליסק, ר' אלימלך מליז'נסק ואחיו ר' זושא, ר' זאב וולף מז'טומיר, ר' אהרן מקרלין, ר' נחום מצ'רנוביל ורבים אחרים. ר' לוי יצחק היה לאחד מתלמידיו הקרובים של המגיד ורבות מתורות המגיד המצויות בידינו, מקורן בכתיבותיו של ר' לוי יצחק.¹ חלון הצצה לתקופה זו מצוי בעדות המובאת בדורות מאוחרים יותר בידי ר' יצחק יהודה ספרין, האדמו"ר מקומארנא:

זוהר כזה ממש זכיתי לראות בראש השנה אצל מורי, שחל יום ראשון בשבת, וביום השני לא היה מורי ורבי יכול לתקוע, ועמד מורי להתפלל מנחה ותפילת מנחה שלו היתה תמיד אש שורף שלהבת יה כנודע. וכשראיתי זאת הלכתי ממקומי ועמדתי אצל החלון קרוב למקום מורי להתפלל שם. ואחר התפילה היה דרך מורי לילך מעט אנה ואנה וגם להחלון וכשהחזיר פניו מן הכותל ראיתי על פניו זיו וזוהר השכינה בכמה מיני זיו וזוהר והדר כמראה הקשת של מעלה בגוונין נהירין. ונפל עלי פחד ורעדה ונפילתי לאחורי והחזיקו בי בני אדם שלא אפול ולא ידעו הסיבה. וכשראה מורי את הרעדה שלי החזיר את פניו לכותל וסמך ראשו על הכותל שניים או

¹ רבקה ש"ץ-אופנהיימר, מגיד דבריו ליעקב, ירושלים תשל"ו, עמ' יד-כג.

שלווה רגעים והחזיר את פניו ולא ראיתי עוד שום דבר. והיה מספר והולך ש"גם בעת פטירת מורי הרגשתי וראיתי זיו וזוהר כזה עליו ומזה זכיתי להשגת תורתו"²

ר' לוי יצחק שהיה תלמיד חכם שידו רב לו אף בנגלה ופוסק, שימש ברבנות בערים ריצי'וואל, זליחוב, ופינסק, ולבסוף קבע את מושבו בכרדיטשב. מרכזיותו של ר' לוי יצחק בדור השלישי של החסידות, תקופת הפצתה של החסידות והיותה ל'תנועה', מתבלטת הן מהיותו מטרה מרכזית להתקפותיהם של המתנגדים, והן מהיותו נקודת ציר במאבקים הפנים חסידיים.

בחזית המאבק

בעשורים האחרונים של המאה ה-18 הייתה נתונה החסידות תחת מתקפה כבדה מצד המתנגדים בהנהגתו של הגר"א. מבחינת האישים שבהם התמקדה המתקפה, אם ברוסיה הלבנה התמקדה המתקפה בדמותו של ר' שניאור זלמן מלאדי, מייסד חסידות חב"ד, בפודוליה ופולין היא התמקדה בר' לוי יצחק. ר' לוי יצחק עמד כמטרה מרכזית לחיצייהם של המתנגדים כבר בכהונתו כרב בזליחוב ובהמשך בכהונתו בפינסק. על המאבק נגדו בזליחוב אנו שומעים מאיגרתו של ר' אליעזר מליז'נסק, בנו של ר' אלימלך המשיב בשם אביו לשואלים אותו אודות המחלוקת שנתעוררה על ר' לוי יצחק מברדיטשב:

נידון המחלוקת שנתעורר בעונותינו הרבים על הרב האי גאון החסיד המפורסם האב בית דין דקהילת קודש זעלחאב נ"י [=ר' לוי יצחק], שאלתי את אדוני אבי מורי ורבי נ"י והשיב לי בזה הלשון: ... אמנם אמינא לכם אנא וכך הוה האמת: כשהצדיק עובד ה' מיראה ומאהבה, ואהבה מביאה אותו כמעט לשגעון, כמו שנאמר: "באהבתה תשגה תמיד" (מש' ה, ט), כמו שמצינו בדהע"ה [בדוד המלך עליו השלום]: "ודוד מפוז ומכרכר בכל עוז" (שמואל ב' ו, יד). והצדיק הוא הולך תמיד ממדריגה למדריגה בכל יום ויום, וקב"ה מחדש עליו חסדים בכל יום ויום בין למעלה בין למטה לפי מדריגתו, ואין הקב"ה מחדש עליו חסדים כי אם על ידי נסיון. והטעם בדבר הוא מחמת הקיטרוג... שהמקטרג עומד למעלה ואומר שאין עושה [הצדיק] זאת אלא כדי להשתבח ולהתפאר בעיני בני אדם. ואולם אם יעמדו עליו בני אדם לבלבל אותו, לא יהיה יוכל לעמוד בנסיון... והקב"ה מנסה אותו להראות שעומד בנסיון ועל ידי זה ה' יתברך מביא להצדיק למדריגה גדולה יותר בכל פעם..."³

לבסוף אולץ ר' לוי יצחק לעזוב את זליחוב⁴ ובתקל"ה (1775) מונה לרבנות בפינסק.

עדויות על ויכוחים פומביים בין חסידים למתנגדים הן נדירות, אך אחת הבודדות המצויות בידינו מציבה את ר' לוי יצחק כנציגה של החסידות בוויכוח. הוויכוח נערך בוורשא בין רבה של בריסק ר' אברהם

² ר' יצחק יהודה ספרין מקומרנא, נתיב מצוותיך, נתיב הייחוד שביל ד'.

³ (ר' אליעזר מליז'אנסק, אגרת הקודש בתוך: 'נועם אלימלך' כרך ב, תקצג-תקצו)

⁴ ש' דרזנר, ר' לוי יצחק מברדיצ'ב, תל-אביב תשמ"ז, עמ' 23.

קצנלבונון, לבין ר' לוי יצחק. בהמשך שולח רבה של בריסק מכתב לר' לוי יצחק בו הוא שוטח את טענותיו כנגד החסידות, כאשר אף ממכתב זה עולה כי הוא רואה בר' לוי יצחק את מנהיגם של החסידים שתולים בו את בטחונם ובמידה שהוא 'יחזור בתשובה' תיפסק המחלוקת והעם כולו ישוב לדרך הישר.⁵

מרבנותו בפניסק סולק ר' לוי יצחק לבסוף לאחר שקהל ווילנא בראשותו של הגר"א פנה למנהיגי קהל פינסק ודרש מהם לסלק את ר' לוי יצחק – "האיש אשר הוקם בקהילתם למורה ולגאון, ומחזיק יד פועלי אוון, הפורקים עול תורה ומצוות, ובדו מלבם נמוסים ומנהגים אשר רבותינו הקדושים לא שערום, המה כת החשודים המתחסדים", ובמפגיע דורש קהל וילנא "להרים העטרה מאת הרב הנ"ל אב"ד דקהלתכם, ואל יורה ואל ידין, ולקחת מאתו שבט המושל ומקל עוז, כלה גרש יגרשו אותו".⁶

בקהל חסידים - ר' לוי יצחק כנקודת ציר:

גם בתוך החסידות פנימה שימש ר' לוי יצחק כעמוד תווך של החסידות הצומחת.

בליל שבת פרשת בראשית תק"ע (1809) אומר ר' נחמן מברסלב את הדברים הבאים:

שְׁנַתְעֵלֶם הַיְפִי וְהַפְּאָר שֶׁל כָּל הָעוֹלָם. כִּי יֵשׁ צִדִּיק, שְׁהוּא הַיְפִי וְהַפְּאָר וְהַחֵן שֶׁל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ בְּחִינַת (בְּרֵאשִׁית ל"ט): "וְהִי יוֹסֵף יִפְהַ תֵּאָר וְיִפְהַ מְרָאָה" בְּחִינַת (תְּהִלִּים מ"ח): "יִפְהַ נוֹף מְשׁוֹשׁ כָּל הָאָרֶץ" (ועין זוהר ויגש ר:ו) כִּי זֶה הַצִּדִּיק הָאֱמֵתִי שֶׁהוּא בְּחִינַת יוֹסֵף הוּא הַהַדוּר וְהַיְפִי שֶׁל כָּל הָעוֹלָם.⁷

אף על פי שלר' נחמן עדיין לא סופר באותה העת על מותו של ר' לוי יצחק כשבוע קודם לכן, נתפסו הדברים בידי תלמידיו ובראשם ר' נתן שטרנהץ תלמידו הקרוב וכותב תורותיו, כמכוונים במובהק להסתלקותו של ר' לוי יצחק שכונה בידי ר' נחמן תדיר 'פאר הדור' או 'פאר ישראל'.

מהמשכה של תורה ס"ז עולה בחריפות אף הרגשת היתמות של ר' נחמן עם מותו של ר' לוי יצחק:

וְהִנֵּה לְהַצִּדִּיק שְׁנִסְתַּלֵּק, אֵין לוֹ הַפְּסֵד כָּלל בְּמָה שְׁנַתְעֵלֶם וְנִסְתַּלֵּק כִּי אִם נִתְעַלֵּם וְנִסְתַּלֵּק מִכָּאן, הוּא גְדוֹל וּמְפָאָר שֶׁם בְּעוֹלָם הָבָא בְּחִינַת (בְּרֵאשִׁית ו) "אֵת הָאֱלֹקִים הַתְּהַלֵּךְ נח" אֲבָל עַל הַדוּר יְתוּם שְׁנִשְׁאָרוֹ וְעַל הַתּוֹלְדוֹת, דְּהִינּוּ הַבְּנִים שְׁנִשְׁאָרוֹ, הוּא רַחֲמֵנוּת גְּדוֹל מְאֹד וְעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר כְּמִקּוֹן: "אֵלֶּה תוֹלְדֵת נח" כְּמִקּוֹן וְאֹמֵר אֵלֶּה הֵם הַתּוֹלְדוֹת וְהַבְּנִים שֶׁל הַצִּדִּיק, בְּחִינַת נח שְׁנִסְתַּלֵּק וְאֵלֶּה הֵם הַתּוֹלְדוֹת הַיְתוּמִים שְׁנִשְׁאָרוֹ

מלבד היותו של ר' לוי יצחק בעיניו של ר' נחמן "פאר הדור", מהמשכה של תורה ס"ז עולה אף שהיווה

בעיני ר' נחמן 'בית' לבני הדור, ומשמת הם מושלכים בחוץ ללא בית:

אֲזִי כְּשֵׁי זֶה הַצִּדִּיק שֶׁהוּא הָרֵאשׁ בֵּית אֲזִי יֵשׁ בְּחִינַת רֵאשׁ וְיֵשׁ בְּחִינַת בֵּית וְאֲזִי כְּלָנוּ, דְּהִינּוּ כָּל בְּנֵי הַדוּר כְּלָם בְּחִינַת בְּנֵי בֵּית אֲבָל כְּשִׁנְסַתְלֵק וְנִתְעַלֵּם זֶה הָרֵאשׁ שֶׁהוּא הַפְּאָר ... וְאֲזִי אֵין בֵּית, וּמִתְגַּלְגְּלִים בְּחִצּוֹת, חֵס וְשְׁלוֹם וְעַל כֵּן נִקְרָא רֵאשׁ כָּל חִצּוֹת, כִּי נִתְעַלֵּם, חֵס וְשְׁלוֹם בְּחִינַת רֵאשׁ בֵּית וְאֲזִי אֵין בֵּית, וּמִתְגַּלְגְּלִים בְּחִצּוֹת, חֵס וְשְׁלוֹם".

עדות נוספת על מקומו המרכזי של ר' לוי יצחק מגיעה מכיוון אחר. ביי"ט כסליו תקנ"ט (1798) משתחרר ר' שניאור זלמן מלאדי – מנהיגם של החסידים ברוסיה הלבנה ומייסד חסידות חב"ד – ממאסרו

⁵ וילנסקי, חסידים ומתנגדים, ירושלים תש"ל, א' 122-131; ב' 127-130.

⁶ וילנסקי, שם, עמ' 134-135.

⁷ ליקוטי מוהר"ן ב, סז.

בפטרבורג שהתרחש בעקבות הלשנה שבאה ממחנה המתנגדים. שחרור זה סימן את הכרתם של השלטונות - בניגוד לרצונם של המתנגדים – בחסידות. בעיניו של רש"ז מלאדי נתפס השחרור כעדות על ניצחונה של החסידות וכמסמן את הסרת הכבלים שניסו המתנגדים לתת עליה, וסולל את הדרך להתרחבותה והתפשטותה.⁸ מעתה לא יהיו החסידים כפופים למנהיגות הקהילתית, היא לא תוכל להצר את צעדיהם, והם יוכלו אף לקיום מניינים נפרדים. עם שחרורו שולח ר' שניאור זלמן אגרות לבשר על גודל המאורע לשניים ממנהיגי החסידות – ר' ברוך ממז'יבוז' ור' לוי יצחק. ניתן לשער כי את האיגרת לר' ברוך שולח ר' שניאור זלמן בהיותו צאצאו הגנאלוגי של הבעש"ט המייצג את סבו מבחינה זו.⁹ שליחת האיגרת לר' לוי יצחק לעומת זאת מייצגת את תפיסתו בעיניו של ר' שניאור זלמן כממשיך את השלשלת הרוחנית, בהיותו תלמידו הגדול של המגיד ודמות אב של החסידות הצומחת. בנוסף, שימש ר' לוי יצחק כשופט במחלוקת גדולה שפרצה בין ר' שניאור זלמן ובין ר' אברהם מקאליסק, ממנהיגי החסידות ברוסיה הלבנה שעלה לא"י. כל אחד מן הצדדים טען שהוא ממשיך את דרכו של רבם הגדול, המגיד ממזריטש. ר' אברהם מקאליסק פנה אל ר' לוי יצחק בתלונה על דרכו של ר' שניאור זלמן מלאדי שהוא ראה אותה כסוטה מדרכו של המורה, אך ר' לוי יצחק תמך דווקא בר' שניאור זלמן תוך תוכחה לר' אברהם מקאליסק.¹⁰

מחלוקת גדולה אחרת פרצה בין ר' נחמן מברסלב ובין ר' אריה לייב, הסבא משפולי. גם במחלוקת זו ניסה כל אחד מן הצדדים לגייס את תמיכתו של ר' לוי יצחק. ר' לוי יצחק תמך כפי הנראה בר' נחמן מברסלב אך מאידך מנע הכרזת חרם על ה'סבא' משפולי.¹¹

במישור נוסף אנו יודעים אודות פעילותו של ר' לוי יצחק כנגד תקנות ממשלתיות העוסקות ביהודים ואשר היה חשש שיפגעו בערכי הדת והמסורת. במסגרת פעילות זאת אף כינס ר' לוי יצחק ועידה של מנהיגי קהילות וצדיקים בברדיטשב על מנת להיוועץ על דרכי פעולה כנגד תקנות אלו.¹² גם כאן מדובר על פעילות הייחודית לר' לוי יצחק. האסיפה הקודמת הידועה לנו נערכה כאשר התכנסו תלמידיו של המגיד בביתו של מורם ברוונא בעקבות חרמות המתנגדים,¹³ מכאן והילך לא ידוע לנו על אסיפות שכינסו צדיקים אחרים מלבד זו שבברדיטשב, ואף מכאן ראייה על מעמדו המרכזי של ר' לוי יצחק. אין ספק שמלבד אישיותו הייחודית של ר' לוי יצחק ומעמדו כפוסק וכרבן של ערים מרכזיות, עמדה לו מבחינתו זו אף מעמדו הייחודי בקרב מנהיגי החסידות בדור השלישי, כזקן תלמידיו של המגיד ומבכיריהם, וכך היותו הצינור המרכזי דרכו עברה תורתו של המגיד.

⁸ ע' אטקס, בעל התניא, ירושלים 2011, עמ' 278-282.

⁹ אטקס, שם, עמ' 281.

¹⁰ להרחבה ראו אטקס, שם, עמ' 365-367.

¹¹ חיי מוהר"ן, ירושלים חש"ד (הוצאת קרן ר' ישראל דב אודסר), מקומות ישיבתו ונסיעותיו יא-יד, עמ' סג-סו; י' וייס, מחקרים בחסידות ברסלב, ירושלים תשל"ה, עמ' 36-41; א' י' גרין, בעל היסורים, תל אביב תשנ"ו, עמ' 115-118.

¹² ישראל היילפרין, יהודים ויהדות במזרח אירופה, עמ' 340-347 (רבי לוי יצחק מברדיטשוב וגזירות המלכות בימיו).

¹³ שלום דובער לוין, אגרות קודש מאת כ"ק אדמו"ר הזקן, כ"ק אדמו"ר האמצעי, כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, ברוקלין תש"ם, עמ' קכה-קכו.